

ACC. N:R M. 14984: 1-10.

Landskap: *Västergötland* Upptecknare: *Walborg Larsson, Hällabäck*
Härad: *Kind* Berättare: *Emil Pettersson*, "
Socken: *Heälsvik* Berättarens yrke: *f. d. hem. ägare*
Uppteckningsår: *1954* Född år *1878 i Heälsvik*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kvinnor och kvinnodrift. s. 1-10.

LUF 99

19/10-54

Kvarnar o kvarndrift.

Kvarnarnas utseende o konstruktion. Förändringar.

Jup 99

1

Av gamla kvarnar på denna trakt var
det hjulkvarn o skvaltkvarn. De hette
"Öa kvarn" och Bäcka kvarn, den förra
en hjulkvarn och den senare en
skvalta eller enfota. Deras häkomst
datrar sig från senare hälften av
1600-talet, liada är nu borta. Öa kvarn
var byggd vid en å, och Bäcka kvarn
vid en liten bäck. På denna trakt
förekommer nu inga av den gamla
sortens kvarnar, en modern eldriven
kvarn, skäta om förmalningen. Av
de gamla kvarnarna finns inget närmare
när kvarn, endast någon stor kvarn.

sten natten i mossan där den gam-
 la kvännen varit belägen. Dammarna
 till en vattenkruan muddas av grä-
 sten, eller himnades av tjälkvar allt-
 eftesom ströngen var belägen. Sedan
 vattnet stämts upp i en damm, gick
 det via en stjärthol från till
 kvantjulet. Man kunde sällan mala
 annat än höst och när när det
 regnade ymnigt, vattnet i bäcken
 var för stillväckligt. Den gamla
 kvännen var ganska bra såningar
 hög i underkvännen låg kvännen
 och i överkvännen stenarna. Allt
 sammaldes, man hade inga siktar
 som i de nutida kvännen. Kvännen
 var täckt med spänst. Förändring-
 arna inträffade allteftesom hättet

maskinen höjades komma i maskinaden.
Några stolpkravarna med "bjertel" ha
ej förekommit här på orten. Alltlikad
byggdes ett litet såg och en grän-
hyvel intill kvarnen. Bolländare ha
ej förekommit, ej vädskvarnar.

Kvarnbyggare.

Någon känd byggare till de båda nämnda
kvarnarna eller beständ tid är ej
känd. Lågnen berättar att bänderna
själva byggde dem.

Agärs o organisation.

De nämnda kvarnarna ägdes av ett
bygelag. Tre bändare i Bäck och tre
i Nörra Spåba ägde Bäckskvarnen.

Var och en fick mala åt sig jävla.
Undehållet ~~av~~ kvämen fick bli gemen
samt.

Betalning till. Njälarnas ställning.

Långt tillbaka förekom till i tvornarna.
Hid kvämar med njälarna som tog till
som betalning fick man lägga ekatt till
staten, vid kvämar där byslaget skötte
malningen själva förekom ingen ekatt.
Närmed förekommer endast betalning med
pengar. Antingen sålde njälaren det
han fått i till, eller använde han
det till eget hushåll och kreatur.
Bäg och rest som han tog i till mal-
de han till njäl som han alltbland
försåld, det kallades "grannsäd", o

grannfull. Allt ibland hörs ett litet
Larp till kvaren, allt ibland ett hem-
man, då brukade mjölnaren det emellan
att han skötte kvaren kvantullen för-
svann i och med att man fick bättre
om pengar och fann det gamla kull-
systemet besvärligt. I kvandammen föse
han ål. Den lags i en ålkista. Ägar
mjölnaren kvaren när fisket hans,
i annat fall tillfälle det ägaren, an-
nu inte mjölnaren ärenduut läde
kvaren och fisket. Mjölnarens ställning
var som vilken annan av ortsbefolkning-
en. En del mjölnare ansågs mala bättre
än andra och då gick man dit med
sin säd. Mjölnarna rekryterades i regel
ur bondklassen. Vid de större kvarna
na förkom mjölnardräng, han fick

hjälp till med att förmå säckarna, och
hålla rent i kranen. Hans sociala
ställning var som annat tjänstefolks.

Skåningen.

Wid de små skvaltkranarna måste
man förka säden innan det gick att
mala den. Den förkades i bakugnen.
I bästa fall kunde det hjälpa med
att hänga upp säcken i taket. Det
behöfdes förkning av spannmålen be-
ränds på att man hade släta kranstjär
några verktyg att repa dem med
fjums ej. Wä kranvägen dålig blev
säckarna på ryggen till kranen i
annat fall förde man dem. Kranensäckarna
voro av hemvärd ty, långa och smala

samt gråa till färgen. Han hade gröna
 mycket bemärks på sina päckar. När
 man kom till ^{med säd} kvaren fände mjölta-
 ren den i kvarkruven. Det benämni-
 des att slå på kvaren. När säden
 passerat kruven gick den till stenarna
 och därifrån till påsen. Sedan fick
 ägaren betala för sig samt knalla
 hem med sin påse och slå den i
 den samma mjölbärgen. Sådan mal-
 des ej mer än en gång. Man kunde få
 mjölet finare genom att tynga stenarna
 och ge kvaren mindre barn. Man sag
 alltid tillbaka mald av sin egen säd
 Man hade i regel samma mjölbärg.
 Kvaren gick igång genom att man
 släppte på vatten. I kvaren fanns
 en kvarkammare med en äppen spis

i vilken man eldade och värmde sig
när man väntade på att snålen
skulle bli färdig.

Folktra, sägner, händelser.

Stäcken håll gärna till i kvandammen.
Man kunde stoppa hjulet. Man
släppte det genom att man slängde
en eldbrand i rättnet. I omarsmässan
natten var det förbjudet att mala (det
var tre dagar innan jul.) Då skulle kam-
tarna mala sin julsäd. Ordspråk:
"Den som kommer först till bearn, får
först malt." Få två käskar, och en
gå till bearn. Det har varit i säcken
innan det kom åt påsen.

Arskift av gammalt kvarkontrakt.

Emellan grannägarna i Bäck och Nora
Lyscha är å denna afslutad följande öfver-
enskommenhet:

- 1/ Begagnas malningsfiden de 2 delarne af
åbona i Nora Lyscha och den 3 de delen
af åbona i Bäck.
- 2/ Alla till hvar sin hörande repa-
rationer utgjöras på samma sätt som
malningen, de vad namn det vara må
även af inköp av stenar.
- 3/ Att såsom hälften av nämnda kvarks alla
tillhörigheter utan stenarna tillhöra Bäck
Begagnas öfver ovan beskrifna malningsku-
men när 20 år är till ända hvar så
skall vad då är igen av ovan beskrifna
tillhörigheter tillhöra hälften Bäck

utan stannan, som icke tillhåra Bäck
men än fridpöden. Med ovanstående
överskottet förklarar vi oss nöjda

Gom skett i Nora Ypalea den 24 april 1859

Brevet af

Isac Pettersen
Johan Håkansson
Petr Elias Arvidsson
J. E. Malin
J. P. Johansson Bäck
Johannes Magnusson Bäck

Harvingen är gammalvenster och läsningen
lätt och att tyda. I appret starkt gulnat.